

JUBILEJI

Slavica Remškar

NA CICIBANOVI ČUDEŽNI PREPROGI

***Ciciban*, najstarejša slovenska revija za otroke, neprekinjeno izhaja od septembra 1945. Letos septembra je praznovala 70. obletnico izida prve številke. Besedo *ciciban* je pred sto leti v slovenščino iz srbščine prinesel in v slovenskem jeziku povsem udomačil Oton Župančič¹.**

Poskočna beseda spominja na otroško ščebetanje, zvočno priključje oglašanje siničk in se mnogo let kasneje udomači kot ime še ene revije – iz *Cicibana* izpeljanega *Cicidoja*. V Karadžičevem *Slovarju srbskega jezika* beseda pomeni »malega mlinarja« in ni brez ženskega para. S *cicibanom* je *cicibanica*, mala mlinarica. Je mnogo poznejša *Franca izpod klanca* Kajetana Koviča, ki »melje dan na dan« in smeje pove: »Mlin so moja usta, kamni pa zobje!«, njena sorodnica? Mislim, da ja. *Ciciban* je v sto letih dobil veliko radoživih in korajžnih bratcev in sestic. To niso več tipični slovenski otroci devetnajstega in začetka dvajsetega stoletja, o kakršnih razglablja Alenka Puhar v *Prvotnem besedilu življenja*. Poslušni, pridni, bogaboječji, pogosto tudi zlorabljeni otroci, ki skrbijo za dobro počutje svojih *starišev* in – če tako nanese – nedolžni plačujejo za njihove grehe. Župančičev *ciciban* teče v zeleni dan, se pametno pomeni s čebelo in si dopisuje s kralji. Kosovelov »*ciciban*« nosi sončnico na rami, kot bi nesel samo veliko Sonce. Zanj je zanimivo in iskrene pozornosti vredno vse pod nebom. Sončni sij se enako lepo kot na kraljevski kroni blešči tudi na močeradovem hrbtičku in v njegovih nedoumljivih očeh, se ustavi na mačjih tačkah in pri dojenčku v zibki. *Ciciban* marsikaj po svoje ušpiči, laže pa ne. Ne samo zato, ker (se) lagati ne sme, ampak ker mu ni treba. Njegovi odrasli so zreli in razumni, zato se *cicibanu* ni treba prenarejati in hinavčiti. *Cicibanov* odrasli od otroka ne čaka tolažbe, nima pa tudi nobene potrebe, da bi otroka kupoval z razvajanjem. Oton, Srečko, Anica, Vida, kasneje Tone, Kajetan, Niko, Dane, Gregor, Svetlana, Miroslav in dva Slavka ter več Francev pa Feri, Boris ... Janez, Mira ... Andrej, Bina, Anja, Nataša, Tinka, Cvetka ... Marlenka, Marija Lucija, Ančka, Marjanca, Jelka ... in še ena Jelka in Matjaž in Marjan in Dani in Lila pa Zvonko, Polona, Damijan, Peter in še en Peter, Suzi, Maša, Tanja, Igor, Andreja, Maja, Anka, Marko, Hana ... vsi ti in še številni drugi² očetje in mame,

¹ Leta 1915 je pri Učiteljski zadrugi izšla Župančičeva zbirka pesmi za otroke *Ciciban*.

² Zanimiva družabna literarnozgodovinska igra: kako dobro poznam slovensko zgodovino zadnjih sedemdesetih let ali kdo vse je objavljajal v *Cicibanu*?

tete in strici, otrokovi tovariši v igri, se znajo igrati s cicibani in cicibanicami; pogovor z njimi, pesnjenje, slikanje, komponiranje glasbe zanje ... jim je zanimivo, pomembno početje, vredno najgloblje pozornosti. Cicibanica je Lenka, ki zlagoma uživa v domačih opravkih in se ji začne muditi šele, ko jo petelinček sam pokliče k mizi jest. Cicibanski hedonist je Kovičev Maček Muri. Ciciban je Pedenjped. Cicibanica je Brankina Katka, je Svetlanina Sapramiška in je Pika Nogavička, ki jo je s severa k nam pripeljala teta Kristina. Ciciban je modrec Modri medvedek Marjana Mančka. Cicibanica je Majdina pošast Mici. Ciciban je tisti tretji Anjin škratek, ki si preudarno spravi snežinko v žep. In tudi Kuzma, trinajsti škrat, je, čeprav bradat, lasat in ves nasršen – ciciban.

S podobami rišem seveda le lik, le ideal otroka ...

Rišem le lik, ideal otroka, kakršnega si v določenem zgodovinskem času in okoliščinah ustvarimo odrasli. Pridni in poslušni zdravilec ran staršev je potreben brezpravnim odraslim, ki živijo v revščini in si za svojega otroka ne zmorejo predstavljati nič boljšega. Seveda so izjeme, saj cicibani skačejo in jejo štrukeljce že v slovenski ljudski otroški pesmi; v devetnajstem stoletju srečamo cicibane v Levstikovih pesmih: *otrok, ki lovi luno in zvezde, najdihojca, palček naš, moj glavaček, kopitljaček* ... Radoživi, ustvarjalni, igrivi ciciban pa lahko prevlada v družbeni zavesti kot lik otroka šele potem in takrat, ko zadosti velik del mam in očetov, tet in stricev, babic in dedkov ni več izpostavljen skrajni revščini in ponižanju. Pri nas se to zgodi v času, ko imajo slovenski meščani že precej materialnega in kulturnega bogastva, slovenski delavci pa se povezujejo v močna gibanja s pogumnimi zamislimi o pravičnejši družbi.

Na prvi pogled je tudi sodobni *Ciciban*, ta, ki ga pomagam urejati v velikem krogu in varni mreži številnih soustvarjalk in somišljenic³, poln cicibanov in cicibank in narejen prav zanje v zdravi in pravični družbi. Kje zaznavam razpoke?

Humanistični ideali, vrednote, kot so strpnost, spoštovanje ljudi, ne glede na raso, narodnost, družbeno moč, spol in spolno usmerjenost ... so v leposlovnih in v poučnih besedilih mišljeni in vzeti zelo zares. Številna besedila v *Cicibanu* so družbeno kritična, angažirana. Zanimivo (ali pa povsem razumljivo?) je temnih motivov (naj)manj v črticah o življenju sodobnih otrok, večinoma izpod peresa sodobnih avtoric, ki so tudi mame. Svet teh otrok je svetel in topel, odrasli znajo otroku in sebi pomagati v stiski. Tudi v zgodbah Majde Koren o Evi in njenem kozlu, o Mihcu in o pošasti Mici, ki zajemajo med drugim motiviko družin v stiski, so odrasli življenjskim težavam vendarle kos. Če ne vsi, vsaj kakšen. Z velikimi bivanjskimi in socialnimi problemi pa se cicibani v *Cicibanu* srečujejo v ljudskih pravljicah: tu so v vsej prvinskosti revščina in bogastvo, zlo in pogum za upor, zavist in dobrohotnost, pohlep in darežljivost, maščevanje in odpuščanje ... Socialni angažma je prisoten v najboljših poljudnih rubrikah, denimo v poučnih stripih Irene Matko Lukan v seriji *Spoznaj me* in v njenih Cici Veselih šolah (s temami družina, starost, smrt, vojna ...).

³ Včasih uporabljam ženski spol kot slovnično nezaznamovan, včasih pa moškega.

Razpoka zija med stranmi *Cicibana*, ki jih za otroke delamo ustvarjalke in ustvarjalci – tu res »izbiramo s pinceto«, kot je priporočala naša velika vzornica Kristina Brenkova – in med oglasnimi sporočili, ki so namenjena neposredno otroku ali pa ga doletijo posredno. Cicibanska sporočila najdeta otrok in njegov odrasli v *Cicibanih* in knjigah, v knjižnicah, v vrtcu in šoli. Oglasna sporočila pa so povsod okrog nas. V njih se neusmiljeno pokaže, da idealni otrok našega časa in prostora ni radoživi, radovedni, ustvarjalni itd. ciciban, ampak je zaželeni lik priden in vsak dan znova frustriran potrošnik, ki ne misli s svojo glavo, ki se ne zanese na svojo domišljijo in ustvarjalnost, ampak potrebuje za igro vedno nove igrače, za dokazovanje pred vrstniki vedno nove statusne simbole. To ni več prvinski hedonist, ampak zasvojenec z nezdravo hrano in z buljenjem v ekrane in ekrančke. V *Cicibanu* negujemo pogovor in nenasilno reševanje konfliktov – oglasi pa prodajajo otrokom lik dečka, ki nevarno vozi, agresivno tekmuje, strelja ... V *Cicibanu* oznanjamo enakost spolov – oglasi prikazujejo ženske kot nemogoče, osasto grajena plastične stvore na visokih petah. V *Cicibanu* se izbiranja hrane učimo ob prehranski piramidi – oglasi otrokom postrežejo z mastno-slano-sladkimi prigrizki in napitki, polnimi najrazličnejših e-jev. V *Cicibanu biti*, v oglasih *imeti*. Kupovati. Saj če ne kupuješ, ne moreš sodelovati v nagradni igri!

Smo odrasli sodobnega cicibana (še) močni, kot se je zdelo, da so močni cicibanovi odrasli v šestdesetih in sedemdesetih letih? Mu lahko obljubimo zrak za dihanje? Sonce zastoj? Čisto vodo? Temeljito izobraževanje? Dovolj časa za igro? Svoj čas in pozornost? Pravičnejšo ureditev družbe? Spoštovanja vredno delo, ko bo velik? Znamo z njim spregovoriti o oglasnih sporočilih, ki so lažniva in obljubljaljo navidezno zadovoljitev? Ne vem.

O čem vse je mogoče govoriti, ko govorimo o Cicibanu?

V predgovoru k antologiji *Vse najboljše, Ciciban* je Kristina Brenkova med drugim zapisala: »Verjamem, da bo Ciciban dolgo živel in da bo zmeraj mlad, pa četudi bo star sto let. Saj bi morala napisati knjigo o cicibanstvu, a se mi zdi, kot bi poskušala vodovje široke čiste reke zajeti v lešnikovo lupino.«

Knjige o *cicibanstvu* genialna urednica ni utegnila napisati, čeprav bi bila gotovo prav ona lahko kos takemu velikemu delu; zapisov o *Cicibanu* je sicer mnogo, raznorodni so in vsepovsod raztreseni, knjige o *cicibanstvu* pa še vedno nimamo.

O marsičem bi lahko govorila taka knjiga. O vlogi dobre literarne in poljudne otroške revije v razvoju bralne pismenosti in v družinskem branju. O mestu *Cicibana* med slovenskimi revijami za otroke danes in v preteklosti. O tipih oziroma vrstah otroških revij. O *Cicibanovih* sedemdesetih letnikih v sliki in besedi. O programskih zasnovah, uredniških konceptih in pristopih. O besedilnih zvrsteh in vrstah, žanrih, o avtorjih in avtoricah. Dokler ne preberemo sedemdesetih vezanih letnikov *Cicibana*, si kar težko predstavljamo, koliko slovenskih umetnikov in umetnic je svojo pot začelo v *Cicibanu*. O tvornih razmerjih med *Cicibanom* in knjigami. O *Cicibanu* v družini, v vrtcu, v šoli, v knjižnici ... Posameznih tem s(m)o se lotili v priložnostnih predavanjih in (poljudno)strokovnih člankih, raztresenih po revijah in priročnikih, denimo knjižničarka Ida Mlakar, urednice Irena Matko Lukan, Alenka Veler, Barbara Hanuš, Slavica Remškar; v predgovorih in spremnih besedah k *Cicibanovim* antologijam Kristina Brenkova, Božo Kos,

Nataša Bucik, Ida Mlakar, Milček Komelj; o medvedih in medvedkih v *Cicibanu* in *Cicidoju* razglablja Miklavž Komelj; kustodinja Petja Grafenauer je septembra 2015 v Vodnikovi domačiji postavila razstavo o *Cicibanu*, likovni urednik Pavle Učakar pa razstavo naslovnice – izbor iz sedemdesetih let. Milena Mileva Blažič pripravlja v jubilejnem letu ciklus predavanj o *Cicibanu* za svoje študente na Pedagoški fakulteti v Ljubljani.

Cicibanovo zgodovino, uredniške koncepte, posamezne literarne žanre, glasbo v *Cicibanu* in položaj *Cicibana* med drugimi slovenskimi otroškimi revijami so v diplomskih in magistrskih nalogah raziskovale številne študentke, dve sta dobili celo študentsko Prešernovo nagrado.

Iz *Cicibana* v knjigo, od *Cicibana* v knjižnico

Cicibana najbolje spoznamo, če se usedemo v časovni stroj. To naredimo tako, da jemljemo iz velike omare letnik za letnikom in potujemo z njimi. Hitreje gre, če sedemo na čudežno preprogo, stkano iz naslovnice, izbranih besedil in ilustracij. Takih preprog imamo že nekaj. Prvo, *Zlatega Cicibana*, sta stkali urednici Nataša Bucik in Danica Štumerger ob 50. obletnici. Sledita antologiji *Vse najboljše, Ciciban* – ta zajema iz šestdesetih letnikov (od 1945 do 2005) – in *An, ban Ciciban* (izbor iz obdobja od leta 2000 do 2013). Tudi antologija *Medvedi in medvedki*, ki je izšla letos poleti ob 70-letnici založbe Mladinska knjiga, je pretežno cicibanska. Za november 2015 je urednica Maja Žugič pripravila še čudovit izbor za posebno praznično številko revije *Kam pa kam, Ciciban*.

Ob branju vezanih letnikov revij ali izborov vidimo, da je v temelju ostala sodobna programska zasnova enaka zasnovi, ki so jo zastavili ustanovitelji: revija spodbuja branje in pripovedovanje; posebna pozornost je namenjena izvirnemu slovenskemu leposlovju za otroke in prav tako izvorni slovenski ilustraciji in glasbi za otroke; estetsko občutljivost otrok in njihovih odraslih širi revija tudi na druga področja (ples, gledališče, film in risani film, muzeji, galerije ...); seznanja z domačimi ustvarjalci in obenem išče stik z drugimi kulturami (prevodna književnost, glasba vsega sveta, tuji ilustratorji); spodbuja otroško ustvarjalnost (kontaktne rubrike, natečaji, delavnice); skrbi za učenje v najširšem smislu, v skladu s šolskimi pričakovanji, a vedno prepleteno z igro; pomemben del vsakršnega cicibanskega učenja je tudi vzgoja za strpno sobivanje.

Ko se prepustimo temu časovnemu stroju, spoznamo tudi, koliko je iz *Cicibanov* nastalo knjig, ki so osnova vsake otroške knjižnice: slovenske ljudske otroške pesmi v izboru Kristine Brenkove in z ilustracijami Marlenke Stupica so v šestdesetih letih izhajale kot naslovnice *Cicibanov*, sedaj jih poznamo kot zbirko *Pojte, pojte, drobne ptice*; tudi ilustracije Ančke Gošnik Godec v zbirkah ljudskih pravljic *Babica, pripoveduje*, *Mamka Bršljanica*, *Zverinice iz Rezij* so bile najprej *Cicibanove* naslovnice, pravljice pa del *Cicibana*. Janez Bitenc je desetletja objavljaj svoje priljubljene pete pesmice v *Cicibanu*. En izbor, z ilustracijami Jelke Reichman, nosi naslov *Pisani klobuček*. Letos je izšel najširši izbor petih pesmic in ugank Mire Voglar (*Sij, sončece, sij*), ki so izhajale tudi v *Cicibanih*. Anja Štefan je v *Cicibanu* zasnovala svoj *Čudežni mlinček*, pesniško zbirko *Iščemo hišico, Sto ugank in Še sto ugank*, tudi njena antologija *Svet je kakor ringaraja* v veliki meri zajema iz *Cicibanov*. Andrej Rozman Roza je večino del, ki jih lahko bere-

mo v zbirkah *Mali rimski cirkus*, *Sto in eno uganka*, *Predpravljice in popovestice* najprej objavil v *Cicibanih*, v *Cicibanih* so izhajali tudi *Čofli*. Matjaž Schmidt je za *Cicibana* v stripe preoblikoval ljudske pravljice (*Slovenske ljudske pravljice in ena nemška v stripu*), Marjan Manček je desetletja risal in pisal stripe o Modrem medvedku (zbrani so v knjigi *Kam pa kam, Modri medvedek?*). Iz uglasbitev izbranih slovenskih lirskih pesmi, ki jih zadnji dve desetletji za *Cicibana* prispevajo sodobni slovenski skladatelji, je izšlo že pet pesmaric (*Pojemo, pojemo 1, 2, 3, 4, 5*). Nedavno je v *Cicibanu* rogovilil Kuzma Svetlane Makarovič in takoj izšel še v knjigi *Kuzma, trinajsti skrat*. Številnim knjigam in njihovim avtorjem bom naredila krivico, ker jih ne bom omenila. Ampak je naslovov enostavno preveč.

Ciciban – najmanjša domača knjižnica in galerija

Ni čudno, da je *Ciciban* pogosto predmet raziskovanja, najpogosteje študentov in študentk vseh treh pedagoških fakultet v Sloveniji, saj ta revija pri razvoju bralne pismenosti in v družinskem branju opravlja številne naloge. Vsak mesec prinese novo raznovrstno branje (različne so besedilne zvrsti in vrste, različni žanri, teme, motivi, stroke, avtorji). Pomaga otroku in njegovemu odraslemu pri prepoznavanju interesov, močnih in šibkih področij. Je kot obisk likovne galerije. Vabi v druge kulturne ustanove (knjižnico, muzej, likovno galerijo, gledališče ...) Spodbuja otrokovo (govorno, glasbeno, likovno, gibalno) ustvarjalnost in (družboslovno, naravoslovno) raziskovanje. Ob njej se otrok uči rabe tiskanih gradiv, vračanja k že prebranemu, pozornosti, poglobljanja ... Z branjem leposlovja v *Cicibanu* otrok in odrasli vstopata v druge, tudi tuje, drugačne svetove – tako se urita v sočutju in strpnosti. Leta 1989 si je dolgoletni urednik *Cicibana*, priljubljeni Božo Kos, prizadeval, da bi imel *Ciciban* 100.000 naročnikov – da bi ga bili deležni vsi otroci v vrtcih in prvih treh razredih osnovne šole. Njegova naslednica, Nataša Bucik, se je v devetdesetih letih že morala soočiti z raznovrstno *Cicibanovo* konkurenco: ne samo z novimi otroškimi revijami (te so kasneje druga za drugo propadle), ampak tudi z velikansko knjižno produkcijo ter vedno bolj zanimivimi in zabavnimi učbeniki. Ustanovitev revije *Cicido* je bila nujna. Tako so predšolski otroci dobili čisto svojo revijo, šolarji v prvem triletju pa imajo *Cicibana*. *Ciciban* in *Cicido* si danes prizadevata za otrokovo pozornost v vedno hitrejšem in vedno bolj površnem, z informacijami natrpanem svetu, kjer je preveč vsega, zmanjkuje le prostega časa ... Otrok in njegovega odraslega morata na prvi pogled skromni reviji očarati bolj kot ga računalnik z igrami, svetovnim spletom, poučnimi in zabavnimi portali. Zahtevna naloga.

Uredniški koncepti

Sodobna uredniška zasnova se v bistvenih črtah ne razlikuje od prvotne. V prvem delu revije se prepletajo leposlovna besedila različnih vrst in žanrov: igrive in zamišljene otroške pesmi, črtice iz otroškega vsakdanjika, ljudske in avtorske pravljice, stripi in zgodbe v slikah, uganke, kratka dramska besedila ... Spremljajo jih umetniške ilustracije. V drugem delu so bila že od začetka zbrana poljudna razlagalna besedila z didaktičnimi ilustracijami (od 80. let naprej tudi s

fotografijami), tu so še igrive didaktične naloge, enigmatika in kontaktne rubrike. Kontakt z otroki – Cici nabiralnik – je zadnja leta na spletni strani. Dvodelna zasnova v največji možni meri streže različnim otrokom z različnimi interesi. Še danes torej sledimo temu, kar so modro zastavili predhodniki: Josip Ribičič, Albin Weingerl, Zima Vrščaj Holy, Branka Jurca, Leopold Suhodolčan, Jože Šmit. Božo Kos, *Cicibanov* urednik od 1976 do 1992, je kot naravoslovec, ilustrator in duhovit karikaturist ogromno prispeval k poljudnemu pisanju za otroke ter k didaktični ilustraciji. Nataša Bucik pa je zasnovo revije spet premaknila k prvotnemu tlorisu, *Ciciban* je ponovno postal predvsem literarna revija z umetniško ilustracijo. Urednice po letu 2000 se imamo od kod učiti.

Pri nabiranju in izbiranju gradiva za objavo v reviji se trudimo slišati in čutiti. Čutiti umetniško delo, ki nam govori, nam, takšnim, kakršne smo. Slišati strokovno in znanstveno publicistiko, odrasle, ki vodijo otroke v svet književnosti (starše, učiteljice, vzgojiteljice), otroke, ki naj se jih *Ciciban* dotakne. Urednikov/uredničin izbor je vedno podprt s čisto določenimi nazori, tudi kadar teh ne ubesedi. Če je urednic več in če dobro sodelujejo z zunanjimi sodelavkami, je več možnosti, da izbor ne bo prehudo subjektiven, da ne bo sledil le naklonjenosti določenemu avtorju, avtorici, slogu, ideji ... Zdi se, da objektivna kritika sodobnih del ni mogoča, kar pa ne pomeni, da bi se pri *Cicibanu* kritiki odrekli – nasprotno. Potreben je nenehen, živ dialog urednic najprej med sabo in potem s poklicnimi kritiki (publicisti, novinarji ...), z otroškimi in odraslimi bralci, z avtorji ... Tudi nagrade, pomembna opora, niso vedno docela zanesljive. Zdi se, da je najbolj zanesljivi kritik čas. Veliko časa. Težko bi danes izdajali berljivo otroško revijo samo iz še neobjavljenih del sodobnih slovenskih avtorjev – premalo jih je, del in avtorjev, redki pisanje gojijo kot poklic, kot mojstrstvo. Še vedno na tihem velja, da je pisanje otroškega leposlovja lažje in manjvredno delo. Izdajati otroško revijo, v kateri bi objavljali le dela sodobnikov, bi pomenilo izdajati jo za avtorje – da doživijo objave, se drug ob drugem brusijo, iščejo odziv na svoje delo pri malih bralcih. Podobno velja za ilustratorje, ilustratorke. Toda *Ciciban* ni prostor za prve poskuse. Vsaka številka mora prepričati otroke. Tudi zato v *Cicibanu* nikoli ni manjkalo besedil iz ljudskega slovstva. S simbolnim jezikom in manjšo vezanostjo na določene zgodovinske okoliščine prinašajo marsikaj trdnega, stalnega, brez njih bi bil *Ciciban* vsebinsko občutno siromašnejši. In zato je v vsaki številki tudi vsaj eno klasično, kanonizirano leposlovno besedilo slovenske otroške književnosti, je ponatisnjena vsaj ena ilustracija iz zakladnice sedemdesetih let.

Takole rade rečemo urednice: naj od vsake številke ostane vsaj nekaj tako dobrega in trdnega, da bo zdržalo naslednjih sto let. Vsaj ena nova uglasbitev letno, vsaj ena nova črtica, ena pravljičica, ena pesem, vsaj ena ilustracija v vsaki številki naj preseže povprečje, naj traja dlje kot trenutek. Samo ena? Zdi se malo, je pa veliko. Seznam odličnih knjig, ki so nastale z izbori iz vezanih letnikov *Cicibana*, je dolg in se bo zagotovo še podaljšal ...